

PRÁVNÍ VĚDOMÍ VYSOKOŠKOLÁKŮ NEPRÁVNÍHO ZAMĚŘENÍ – VÝZKUM A JEHO VÝSLEDKY*

TEREZA KRUPOVÁ

*„Studium práva na vysoké škole bylo šílené, jediné, co jsem si odnesla, byl RESPEKT k této disciplíně, tj. že není jednoduché se právo naučit a využívat ho.“
(jedna z odpovědí v dotazníkovém výzkumu k této práci)*

Abstract: **Legal Literacy of Non-law University Students – The Research and Its Results**

The article deals with legal awareness of non-law university students. The main premise or the main tested question, respectively, was that the law education and the teaching methodology of non-lawyers and therefore the shaping of their legal consciousness are ineffective. It summarizes the results of research focused on attitudes toward law and legal knowledge of undergraduates as well as graduates. Given that not all graduates or students learned the law it was possible to compare some of the answers and to make some conclusions related to the efficiency of law teaching. The aim of the chapter was to verify some elements of legal consciousness of respondents. The article concludes with some minor shortcomings that despite all efforts remained in the survey and may have affected the results.

Keywords: legal literacy, legal awareness, legal didactics, university students

Klíčová slova: právní gramotnost, právní vědomí, právní didaktika, vysokoškolští studenti

DOI: 10.14712/23366478.2017.3

Jen málo literatury je věnováno problematice výuky práva pro neprávnický ve spojení s právním vědomím a jeho zvyšováním. Jedná se o téma, které je na hranici mezi právem, sociologií a pedagogikou či didaktikou a které, možná právě pro svůj široký záběr, není příliš v hledáčku autorů (téměř jediným souhrnným dílem propojující didaktiku práva a právní vědomí je *Urbanova Efektivní strategie formování právního vědomí*, která se zaměřuje na středoškolskou výuku práva¹). Přitom je nutné zdůraznit, že o právu se učí povinně již od základní školy.² Nicméně i přes plošnou výuku práva, která pokračuje i ve vysokoškolském prostředí, kdy se právo učí téměř na všech oborech

* Text vznikl v rámci realizace Programu rozvoje vědních oblastí Univerzity Karlovy (PRVOUK) 04 s názvem „Institucionální a normativní proměny práva v evropském a globálním kontextu“.

¹ URBAN, M.: *Efektivní strategie formování právního vědomí středoškolských studentů: případy z praxe*. Praha: Leges, 2013.

² Více v rámci jednotlivých Rámcových vzdělávacích programů, které je možné nalézt na internetových stránkách Ministerstva školství: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/skolstvi-v-cr/skolskareforma/ramcove-vzdelavaci-programy>.

povinně, pouze v menším rozsahu je předmět volitelný, není právní vědomí neprávnické populace na uspokojivé úrovni.

Pro účely tohoto článku vnímám pojem právní vědomí v souladu s *M. Rehbinderem*, tedy pomocí jeho trojprvkové definice zahrnující vědomí toho, **co je právem**, tj. právní znalosti, vědomí toho, co by právem být mělo, tj. **subjektivní mínění o právu**, názory na právo a obecné vědomí toho, že ve společnosti **může a zásadně má právo platit**, tj. étos práva.³

Tento článek se zaměřuje především na zvyšování právního vědomí neprávnicků vysokoškoláků formou výuky, tedy určitou záměrnou a uvědomělou činností. Článek představuje některé z výsledků výzkumu, který byl vytvořen pro disertační práci Formování právního vědomí studentů vysokých škol neprávnického zaměření⁴ a týká se především výuky práva na vysokých školách a jejich dopadů na právní vědomí studentů či absolventů. Zkoumány byly také postoje k právu a hodnotící pohledy na právo, hlavně proto, aby byla dodržena a naplněna tříprvková (*Rehbinderova*) definice právního vědomí.

Hlavním informačním zdrojem bylo dotazníkové šetření studentů či absolventů vysokých škol, ale i těch, kteří vysokou školu nestudují nebo nestudovali. V úvodu článku je představena metodologie výzkumu. Další části již představují jednotlivé zkoumané oblasti – přístup respondentů k výuce práva, jejich mínění o právu a znalosti práva.

U jednotlivých otázek byla snaha o presumpci možných odpovědí a ty byly následně porovnány s reálnými výsledky. Porovnávány byly i jednotlivé závislosti mezi odpověďmi na různé otázky (zejména například vědomostní otázky a jejich korelace k tomu, zda dotyčný absolvoval výuku práva, nebo nikoliv). Zkoumanou otázkou bylo především to, **zda lze nalézt propojení mezi výukou práva na vysoké škole a výraznou kultivací právního vědomí těch, kteří výuku v nějaké formě absolvovali**.

Do textu byla zahrnuta také reflexe jednotlivých otázek a dotazníku, co do jeho nepřesností či možnosti zlepšení.

METODIKA VÝZKUMU

Pro výzkum byla zvolena metoda **dotazníkového šetření** (dále také pod zkratkou „studentský dotazník“, ačkoliv respondenti nebyli jen studenti).⁵

První skupina odpovědí byla získávána pomocí vysokoškolských učitelů práva, kteří byli požádáni, aby dotazník přeposlali svým studentům. To velká část z nich udělala. Dále byli osloveni i studenti napříč vysokými školami a to jednak prostřednictvím jejich emailových kontaktů nalezených v informačních systémech škol, jednak metodou sněhové koule (tedy oslovení studenti přeposílali odkaz na dotazník dále), která se jevila jako vhodná k nalezení širší škály odpovědí.

³ REHBINDER, M: *Rechtssoziologie*, 7. Aufl., München, 2009, s. 150 a násl., obdobně ale také např. PODGORECKI, A. et al. (eds.): *Knowledge and Opinion about Law*. M. Robertson, 1973.

⁴ Vedoucím disertační práce je doc. JUDr. Jan Kysela, Ph.D., práce byla vypracována na katedře politologie a sociologie Univerzity Karlovy v roce 2015.

⁵ K sestavení dotazníku byla využita aplikace *Google Forms*. Výsledky byly zpracovávány programem *Microsoft Excel*, použité funkce jsou popsány dále v textu.

Osloveno bylo přibližně tři tisíce osob (jedná se o odhad počítaný z množství přímo oslovených studentů či absolventů a přibližného počtu oslovených studentů ze strany učitelů). Z tohoto počtu dotazník vyplnilo 448 z nich. Tento výsledek nepovažuji za ideální, nicméně mám za to, že určité trendy se v odpovědích dají vyzorovat a že přináší relevantní závěry. Je však nutné mít při interpretaci vždy počet respondentů na paměti.

Respondenti jsou z velké většiny studenti, případně absolventi vysokých škol (věkové složení zkoumala poslední otázka dotazníku a je následující: cca 3 % respondentů pod 20 let, cca 76 % respondentů ve věkovém intervalu 20–30 let, 11 % respondentů v intervalu 31–40 let, cca 9 % respondentů je starých od 41 do 50 let a zbytek, tedy méně než 1 % respondentů, je starší 50 let). Oslovení studenti/absolventi přeposílali dotazník svým známým či spolužákům. Pro dotazník se tak podařilo zajistit data jak od těch studentů, kteří předmět právo neabsolvovali, tak od těch, kteří jej již měli za sebou, dále také byla zjištěna data od těch, jejichž nejvyšší dosažené vzdělání je střední škola s maturitou a nepokračují ve studiu na vysoké škole. Tyto tři skupiny pak umožnily vhodné porovnání pro zkoumání závislosti odpovědi na jednotlivé otázky. Do výzkumu byly zahrnuty jen veřejné vysoké školy a univerzity.

Snahou bylo postihnout studenty ze všech veřejných vysokých škol a dosáhnout tak široké škály odpovědi (kontakty na učitele, kteří byli požádáni o přeposlání dotazníku, byly nalezeny na všech 26 veřejných vysokých školách v České republice), což se podařilo jen částečně, jelikož ne všichni učitelé prosbě vyhověli. Přesto jsou v odpovědích zastoupeny všechny významné veřejné vysoké školy napříč Českou republikou. Nejvíce odpovědi je z Univerzity Karlovy (cca 27 % studentů), dále následují Univerzita v Hradci Králové (cca 13 % odpovědi), Vysoká škola technická a ekonomická v Českých Budějovicích (cca 10 % odpovědi), Masarykova univerzita v Brně (cca 11 % odpovědi) Vysoké učení technické v Brně (cca 9 % odpovědi), Technická univerzita v Liberci (cca 13 % odpovědi) a Mendelova univerzita v Brně (cca 7 % odpovědi).

Obory studia vysokoškolských studentů,⁶ kteří na dotazník odpověděli, jsou různorodé, převažují ekonomie/ekonomika, cestovní ruch, přírodní vědy, environmentální studia, lékařství, ošetrovatelství a jazyky.

V dotazníku byly zastoupeny jak uzavřené otázky, tak otázky polouzavřené či otevřené. Otevřené otázky nebyly povinné, u ostatních byl požadavek na jejich vyplnění, jinak respondent nemohl v dotazníku pokračovat. Zkoumány byly následující oblasti:

1. pohled na výuku práva
2. mínění o právu/hodnocení práva
3. vědomosti a znalosti o právu
4. metodologie výuky na vysokých školách

---

⁶ Obory studia byly zkoumány pomocí otázky, na kterou bylo možno zaškrtnout více předvyplněných možností, případně zaškrtnout „jiné“ a napsat svůj obor studia. Jak je výše uvedeno, převahu v oborech měla ekonomie/ekonomika s téměř 44 % respondentů, následovala možnost „jiné“, kterou volila více než jedna třetina dotázaných, do této možnosti patřily zejména mezinárodní vztahy nebo environmentální studia. Další obory byly méně zastoupené, například přírodní vědy (cca 6 % respondentů), lékařství (cca 5 %) a další. Přesné odpovědi jsou uvedeny v příloze k této práci.

Tento článek představuje výsledky u prvních třech okruhů.

Podle odpovědí na některé otázky se studentům otevřela jiná část dotazníku. Prvním rozdělovacím kritériem byla **výše dosaženého vzdělání** (cca 57 % respondentů jsou studenti bakalářského studia, 27 % má za sebou bakalářské studium a cca 9 % jsou absolventi magisterského studia, zbytek, tedy přibližně 9 % respondentů, má nejvyšší vzdělání středoškolské s maturitou a nepokračuje ve studiu na vysoké škole). Podle odpovědí pak byli respondenti dotazováni na výuku práva v těch stupních vzdělávací soustavy, které absolvovali. Otázky, které se týkaly mínění o právu, vědomostí a znalostí, byly kladeny všem bez rozdílu vzdělání i toho, zda absolvovali výuku práva v jakékoliv formě. Výše vzdělání a absolvování výuky pak sloužila jako další kritérium při interpretaci výsledků, kde byla hledána závislost mezi stupněm vzdělání a správnými odpověďmi na otázky.⁷

V následujících částech jsou uvedeny odpovědi na vybrané otázky včetně jejich interpretace, kritického zhodnocení a reflexe. Otázky v dotazníku byly řazeny jinak, než jsou uvedeny v následujícím textu, kde jsou shrnuty tak, aby reflektovaly jednotlivé složky právního vědomí.

NÁZOR NA VÝUKU PRÁVA NA VYSOKÉ ŠKOLE

Více než 90 % respondentů studuje, nebo vystudovalo vysokou školu. Po úvodních otázkách ohledně studované vysoké školy a oboru studia navázala rozřazující otázka na to, **zda se respondenti setkali s výukou práva na vysoké škole**. Na výběr byly tři možnosti – „ano“, „ne“ a „zatím ne, ale ve studiu mne teprve čeká“. Poměr odpovědí byl 85 % „ano“, 14 % „ne“ a 1 % „zatím ne, ale ve studiu mne teprve čeká“. Po kladné odpovědi byli přesměrováni na otázky zkoumající výuku práva na vysokých školách a dále pokračovali k otázkám na přístup k právu a vědomostní otázky. Po jiné než kladné odpovědi byli respondenti navedeni do části, která zkoumala jejich zkušenosti s výukou práva na nižších stupních vzdělávací soustavy. Na tu navazoval soubor otázek o využívání práva a dále pokračovala stejná část otázek jako u těch, kteří právo již absolvovali, tedy otázky na přístup k právu a mínění o právu a vědomostní dotazy. V této části textu jsou shrnuty odpovědi těch, kteří výuku práva absolvovali. Týká se proto názorů na vysokoškolskou výuku práva a popisu toho, jak byla výuka organizována.

Nejprve bylo zkoumáno, **v jaké formě se respondenti s výukou setkali**. Bylo možné vybrat jen jednu z nabízených možností. Možnosti a výsledky shrnuje Tabulka 1.

Z tabulky je patrné, že výuka probíhá jednak prostřednictvím kurzů typu „úvod do práva“, „základy práva pro...“. Takovou formou se právo učilo přibližně 40 % respondentů. Další možnosti jsou jen zaměřené kurzy vázané na různá právní odvětví a dále propojení prvních dvou možností, tedy jednak absolvování „úvodního“ kurzu, tak „speciálního“ kurzu zaměřeného na nějakou právní oblast (38 % odpovědí). Do kategorie „jiné“ respondenti uváděli konkrétní názvy kurzů, u kterých měli za to, že nespadají do

⁷ Použitými funkcemi byly zejména funkce *countif*, *countifs*, *ifnumber* a *if*. U některých otázek byla zkoumána také závislost správných odpovědí na údaj, zda dotyčný absolvoval předmět právo, případně také v závislosti na jiné předchozí odpovědi.

Tabulka 1. „V jaké formě jste se na vysoké škole s výukou práva setkali?“

kurz zaměřený na obecné právní vědomosti (např. Právo, Základy práva, Úvod do práva, atd.)	39,7 %
více kurzů zaměřených na různá právní odvětví (např. autorské právo, obchodní právo, právo ve zdravotnictví, občanské právo, mediální právo, právo a etika atd.)	15,4 %
kombinace výše uvedeného	38 %
„jiné“	6,9 %

žádné z nabízených možností, ačkoliv tomu ne vždy tak ve skutečnosti bylo. Šlo například o kurz environmentální právo. Jedna z odpovědí „jiné“ od studenta lékařské fakulty byla ta, že absolvoval právo formou jednodenní výuky, která měla za cíl vystihnout všechny zásadní body nutné pro lékařskou praxi. Tento způsob výuky práva potvrzovali při osobním rozhovoru s vybranými respondenty i jiní absolventi zejména I. lékařské fakulty Univerzity Karlovy.

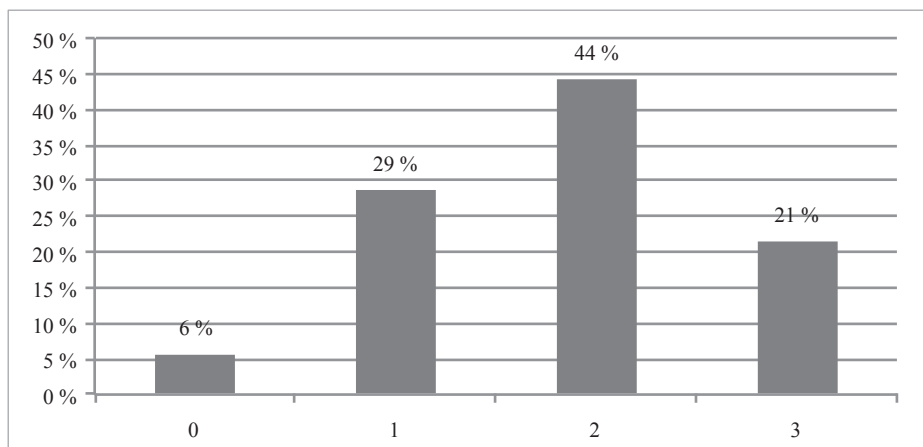
Výsledky této otázky ukazují, že velká část vysokoškolských studentů (přibližně 60 %) se během své výuky setká s právními kurzy, které jsou více zaměřené na jednotlivá právní odvětví. Zpravidla se jedná o odvětví práva, která jsou spojena s oborem jejich studia. To, že se téměř 40 % studentů setká pouze s obecným právním úvodem, nepovažují za vhodné, jelikož mám za to, že takový kurz nepřispívá k výraznému zlepšení povědomí o právu. Výuka pak spíše jen opakuje to, co studenti znají nebo by měli znát již z dřívějšího studia a nijak více jejich právní vědomí nerozvíjí. To ostatně potvrzují také výsledky tohoto výzkumu, které jsou uvedeny dále.

Respondenti byli dotazováni na své subjektivní pocity ohledně **užitečnosti výuky práva pro svůj osobní a pracovní život**. Předpokládáno bylo, zejména s ohledem na vlastní zkušenost a výsledky uváděné výše zejména stran (ne)oblíbenosti předmětu, že pocity o užitečnosti absolvované výuky nebudou příliš pozitivní. Odpovědi ovšem tento závěr nepotvrzují. První otázkou byla **prospěšnost pro osobní život**, respondenti měli na škále 0 – 3 zhodnotit, do jaké míry mají pocit, že z naučeného čerpají v osobním životě. Škála byla v zadání popsána krajními body, kdy 0 reprezentovala názor: „*užitečný nebyl vůbec, kdyby předmět nebyl, vyjde to nastejno*“ a hodnota 3 znamenala: „*byl prospěšný, nabyté informace čerpám velmi často*“. V podtitulu otázky bylo ještě upřesnění: „*Např. rozumíte textu smluv, uměli byste sepsat např. nájemní smlouvu, umíte uplatnit reklamaci, chápete základní právní podstatu mediálních kauz, uměli byste napsat stížnost na správní úřad, orientujete se v základních právních předpisech (občanský zákoník) apod.*“ Výsledky shrnuje Graf 1.

Výsledky jsou proti předpokladu více pozitivní, jelikož respondenti ve velké míře uvádějí, že nabyté vědomosti spíše čerpají. Je nutné upozornit, že **vyšší hodnoty o užitečnosti zadávali ti respondenti, kteří absolvovali výuku práva formou kurzů zaměřených na jejich povolání (obor studia)**, než ti, kteří absolvovali jen obecný kurz typu „úvod do práva“ a podobně.

Další zkoumanou oblastí byla **prospěšnost vzhledem k povolání respondentů**. Otázku vyplňovali jen ti, kteří již pracují. Opět šlo o škálu možností. Hodnota 0 reprezentovala tvrzení: „*užitečný nebyl vůbec, v práci z něj nečerpám*“, hodnota 3 pak

Graf 1. „Odhadněte, do jaké míry pro Vás byla výuka práva na vysoké škole přínosná s ohledem na Váš osobní život.“

znamenala: „*byl užitečný, nabyté informace čerpám často, případně díky výuce vím, kde je dobře vyhledat, velmi mě obohatil*“. V podtitulu k otázce bylo následující upřesnění: „*Např. výuka Vás naučila dovednostem – psaní smluv, orientaci v právních předpisech (občanský zákoník, trestní zákoník) a právních předpisech důležitých pro Vaše povolání atd.*“ Ti, kteří nepracují nebo nepoužívají právo, měli otázku přeskočit. Z výsledků bylo možné shrnout, že **přibližně 50 % dotázaných poznatky z práva při své práci spíše používá.**

U těch studentů, kteří absolvovali kurz práva zaměřený na obor studia, jsou odpovědi na užitečnost při zaměstnání kladnější než u těch, kteří absolvovali jen obecný právní předmět typu úvod do práva (stejně jako je tomu u předcházející otázky). Tento závěr je patrný z následujícího grafu, který zkoumal subjektivní pohled na užitečnost výuky práva podle toho, zda dotyčný absolvoval výuku jen a pouze formou obecného kurzu, nebo formou více kurzů zaměřených na různá právní odvětví (včetně toho, kdy platilo oboje, jak obecný kurz, tak kurzy zaměřené, tedy možnost „kombinace výše uvedeného“ – jedná se o odpovědi, které popisuje Tabulka 1). Toto bylo zřejmě zejména u možnosti „3“, tedy velké prospěšnosti výuky pro povolání v případě absolvování více právních kurzů a poté u možností „0“ a „1“, kde je vyšší podíl těch, co měli výuku práva pouze formou obecného kurzu.

Předpokladem této otázky bylo, že právo je užíváno v každé profesi alespoň okrajově. Proto otázka mířila na užitečnost výuky ve vztahu k povolání, nikoliv jen na užívání naučeného v praxi. Je ovšem možné, že odpovědi „0“ a „1“ uváděli ti z respondentů, kteří sice měli výuku, jež měla potenciál být užitečná, ovšem ve svém konkrétním povolání ji nemohou využít (například z důvodu, že nepracují v oboru, nebo také proto, že se učili jen základy práva obecně, nikoliv ve vztahu ke svému oboru a povolání). V této souvislosti byla zadána i otázka na to, zda dotyční **používají právo ve své profesi** (s dodatkem, aby otázku přeskočili, pokud ještě nepracují, stejně jako tomu bylo u předcházející otáz-

ky). Téměř 30 % respondentů odpovědělo, že právo používá, dokonce cca 10 % že jej používá téměř denně. U zbytku, tedy v přibližně 70 % případů byla odpověď, že právo nevyužívají vůbec (cca 30 %), případně okrajově, tedy v malé míře (cca 40 %).

Předpokladem další otázky bylo, že se obsah výuky práva (zejména pokud se jedná o kurz typu „úvod do práva“) ve značné míře **dubluje s tím, co se studenti již měli naučit nebo naučili v předchozím vzdělávání**. Tento závěr byl učiněn jednak na základě vlastní zkušenosti, jednak na základě procházení všech sylabů pro předměty, které se nějak dotýkají práva. Proto byla položena otázka směřující na to, **do jaké míry se s tímto ztotožňují sami respondenti** (otázka zněla: *Obsah výuky práva na vysoké škole byl...*). Výsledky uvádí Tabulka 2.

Tabulka 2. Obsah výuky práva na vysoké škole byl...

Téměř totožný s tím, co jsem se učil/a již dříve.	8 %
Navazoval na to, co jsem znal/a (nebo měl/a znát) z předchozího studia.	39 %
Pro mne nový, většinu látky jsem neznal/a.	45,3 %
Nevím, neztotožňuji se ani s jednou odpovědí.	7,7 %

Pro přibližně 45 % studentů byla vyučovaná látka novou. Tento výsledek interpretuji tak, že pokud respondent měl pouze předmět, který byl formou úvodu do práva, pak se většina látky opakovala z předchozích stupňů vzdělávací soustavy či na ně navazovala. Pokud zároveň měl i předměty, které se zaměřovaly na podrobnější právní informace (právo ve zdravotnictví, stavební právo, environmentální právo atd.), pak byla většina poznatků nová. Důvodem pro novost informací může být také to, že na předcházejících stupních vzdělávací soustavy byla výuka práva velmi omezená, případně samozřejmě také to, že respondent již zapomněl, co bylo obsahem výuky na základní či střední škole.

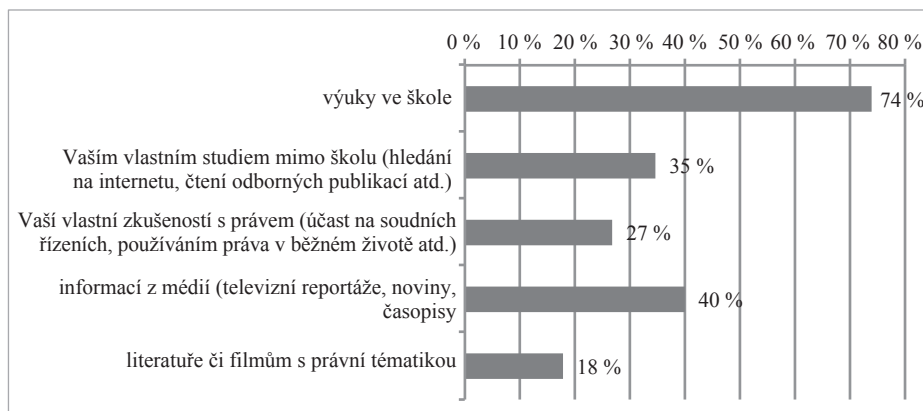
Kromě vědomostních otázek, které jsou uvedeny níže, byla položena jedna týkající se toho, **odkud, podle subjektivního názoru respondentů, pramení jejich povědomí o právu**. Bylo možné označit více odpovědí. Předpokladem bylo, že velký poměr bude zabírat právě výuka, zejména z důvodu, jak je uvedeno výše, se jedná o vědomé získávání informací, a to zpravidla „povinné“. Předpoklad se potvrdil. Odpovědi shrnuje Graf 2.

Možnou nedůsledností či chybou v zadání otázky bylo použití slova „především“, ovšem pod zadáním otázky bylo uvedeno, že je možné zaškrtnout odpovědi více. Respondenti uváděli více než jednu možnost, proto nepředpokládám, že by byly výsledky nějak výrazně zkresleny. Výuku ve škole považují za zásadní tři čtvrtiny odpovídajících, naopak poměrně nízký údaj je u informací z médií (televize, noviny, časopisy) – 40 % respondentů. Zde bylo očekáváno vyšší zastoupení vzhledem k právním kauzám probíraným v médiích. Respondenti ovšem z větší části nepovažují tyto informace za ty, které by jim zvyšovaly znalosti a povědomí o právu.

Výuka je považována za hlavní zdroj jejich vědomí o právu, což je poměrně důležitý závěr. Tato odpověď sice nedává žádnou informaci o kvalitě výuky, přesto tvrzení, které bylo ověřováno v představovaném výzkumu, tedy nízká efektivita výuky

Graf 2. To, co víte o právu, je podle Vás zásluhou především...

práva, je tímto závěrem do jisté míry obrušováno. To je dáno i odpověďmi na otázky výše, které hodnotí užitečnost výuky ve vztahu k běžnému životu a práci. Nicméně tyto závěry ještě nepodporují to, že by výuka nešla koncipovat lépe a účinněji, což je dokazováno v následující části textu.

MÍNĚNÍ O PRÁVU

Jedna ze složek právního vědomí podle *M. Rehbindera*⁸ zahrnuje hodnocení práva, jeho subjektivní vnímání, názor na něj. V rámci výzkumu byly proto zkoumány i tyto aspekty pomocí otázek na hodnocení povahy práva a jeho funkce ve společnosti, náhledu na porušování práva a dalších dotazů.

Cílem bylo poznat názor na právo od všech respondentů, tedy jak těch, kteří předměty práva pro neprávnický absolvovali, tak těch, kteří se právo na vysoké škole zatím nebo vůbec neučili, i ostatních (tedy těch, jejichž nejvyšší dosažené vzdělání je střední škola s maturitou, toto bylo provedeno zejména pro následné srovnávání odpovědí). Otázky proto byly oprostěny od zaměření na výuku, případně obor studia a orientovaly se kromě výše uvedeného na použití práva v běžném životě.

V pořadí první otázka studentského dotazníku byla asociační s cílem vtáhnout respondenta do tématu. Zkoumala, **co se dotázanému vybaví, když se řekne „právo“**. V popisu k otázce bylo uvedeno, že se může jednat o jedno slovo i delší text. Odpovědi jsem převedla do následujícího obrázku pomocí aplikace wordle.⁹ Velikost slov odpovídá četnosti jejich použití v odpovědích. Některé odpovědi se snažily právo definovat, jiné byly jednoslovné a tedy více asociační. V odpovědích převládají ta slova, která

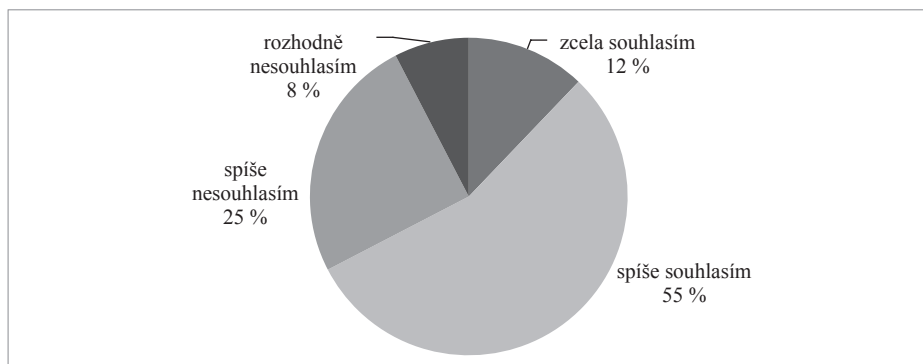
⁸ REHBINDER, M.: *Rechtssoziologie...*, s. 150 a násl.

⁹ Viz <http://www.wordle.net/>, výsledek z tohoto programu má omezenou vypovídací schopnost zejména proto, že program neumí hodnotit sousloví. Pro lepší výsledek jsem jednotlivá slova alespoň převedla do prvního pádu, případně do jednotného nebo množného čísla (podle smyslu).

Graf 3. „Právní pravidlo musím dodržet, i když mi připadá nespravedlivé a špatné.“

ukazuje na poměrně vysokou konformitu respondentů s právními pravidly, respektive na přesvědčení, že je konformita důležitá. Lze tedy uvažovat, že právo je pro ně nadané poměrně značnou autoritou a prestiží, což je poměrně překvapivé například vzhledem k tomu, že obecně se hovoří o poklesu důvěry lidí v instituce.¹¹ Překvapivé bylo, že vysoký poměr kladných odpovědí je i přesto, že se sankce neměla brát v potaz.¹² Zajímavým srovnáním by mohla být tatáž otázka bez tohoto dodatku, tedy že sankce v případě porušení nastoupí a má být zvažována.

Následující graf rozebírá jednotlivé odpovědi z hlediska toho, zda respondent je, či není vysokoškolák (ať student, či absolvent, nebo naopak vysokou školu vůbec nestudoval) a zda absolvoval výuku práva, nebo nikoliv (tedy vůbec výuku neměl nebo ho teprve ve studiu čeká). Snahou bylo zjistit, zda absolvovaná výuka práva na vysoké škole má vliv na odpověď. Výsledky ukazují, že **míra vzdělání a absolvování výuky práva nesouvisí s mírou správnosti odpovědí** (Graf 4).

Další otázka, která zkoumala prestiž a mínění o právu, se týkala **subjektivního názoru na právo v České republice**, jeho přehlednosti, srozumitelnosti a přístupnosti pro laika. Otázka zněla: *Právo v České republice je podle Vás:*

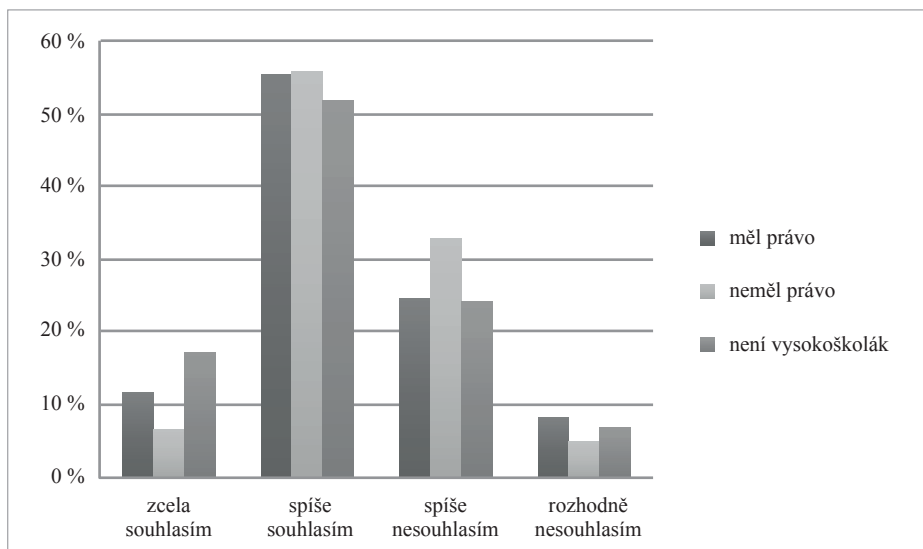
- srozumitelné, přehledné a spravedlivé*
- komplikované, ale při troše snahy obsáhnutelné i pro laika, poměrně spravedlivé*
- komplikované, nepřehledné a nespravedlivé*
- nevím, o právu takto nepřemýšlím*

Předpokladem bylo, že respondenti budou mít spíše negativní pohled na právo (například kvůli různým mediálním kauzám ukazující na složitost a nepřehlednost právních norem, nebo kvůli velmi dlouhé průměrné době soudních sporů atd.) **Více než polovina odpovědí považovala právo v České republice za zvládnutelné** (Graf 5). Což je pro

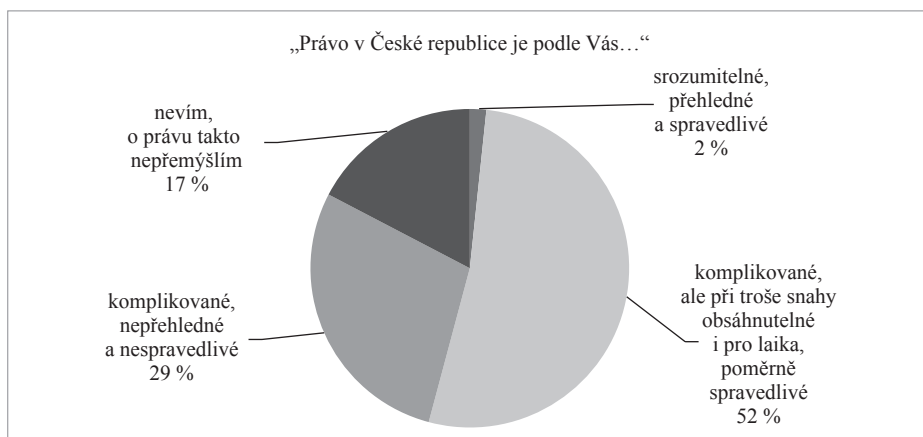
¹¹ Např. KŘAP, T.: Důvěra a politika v postkomunistických zemích. *Socioweb* (online), ke stažení zde: <http://www.socioweb.cz/index.php?disp=teorie&shw=210&lst=106> (cit. 22. 5. 2015).

¹² Konkrétní příklad z aktuálního dění může být kauza tzv. povinného očkování dětí, které mnozí rodiče považují za špatné, a i přes hrozící sankce své děti neočkují.

Graf 4. Postoj k dodržení právního pravidla v závislosti na absolvování výuky práva na VŠ

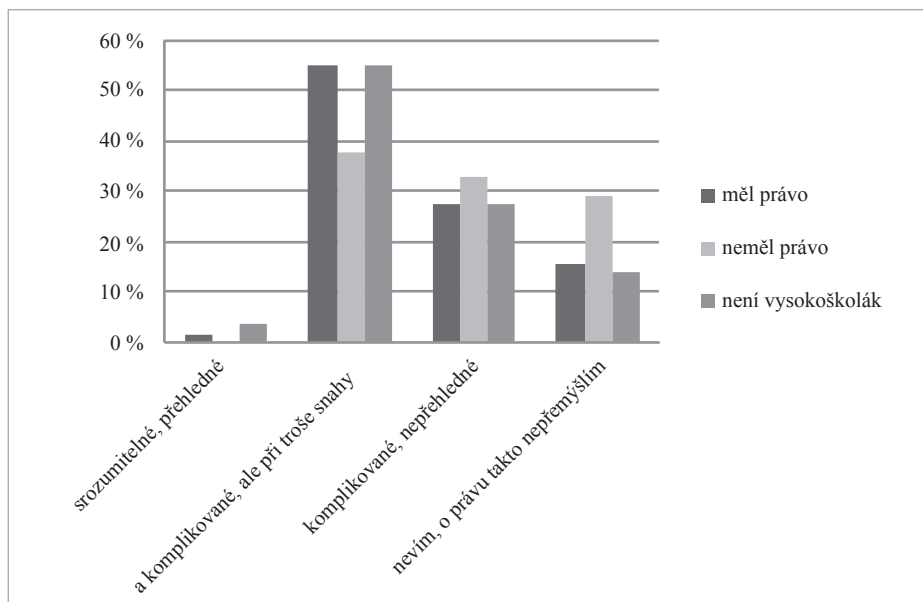
Graf 5. Mínění o právu v České republice

prestiž práva poměrně potěšující a dokresluje to závěry vycházející z předchozího grafu. Na druhou stranu téměř 30 % respondentů je opačného názoru a zbytek na danou otázku nemá žádný názor.

Také v souvislosti s touto otázkou byl proveden rozbor závislosti odpovědí na míře vzdělání (středoškolské vzdělání, v případě vysokoškoláků – absolvování výuky práva či nikoliv). Výsledky shrnuje Graf 6 a opět **nelze vypozařovat výraznou závislost mezi sledovanými proměnnými.**

Graf 6. Mínění o právu v ČR v závislosti na absolvování výuky práva na VŠ

V souvislosti s pohledem na právo byla zařazena otevřená otázka – *Co je podle Vás právo a jakou má ve společnosti funkci?* Od otevřené otázky v úvodu (tedy asociaci na slovo „právo“) bylo zde cílem **zamyšlení nad rolí práva**, jeho nezbytností a cíli, které má, nebo by mělo, ve společnosti plnit. Někteří respondenti odpovídali shodně jako na asociální otázku, často se jednalo o nějakou ze základních učebnicových definic práva („právo jako souhrn právních norem stanovených a vynucovaných státem“ a podobně). Níže proto uvádím výběr odpovědí, které se odchylovaly od těchto jednoduchých definic (Tabulka 3).

Tabulka 3. Co je podle Vás právo a jakou má ve společnosti funkci?

Právo má zabránit nejhorším střetům.
Právo je komplikovaný a nepřehledný systém desetitisíců nařízení, která je každý z nás povinen dodržovat, ačkoliv většinu z nich (zejména mezinárodní dohody) nezná. Naštěstí se s velkou částí tohoto systému mnoho lidí nikdy nesetká, a tak pro běžné účely stačí několik běžných zásad a spoléhání se na lidskou slušnost. Jakmile slušnost přestane stačit a dojde na pravomocné právní rozhodování, dochází často k absurdním závěrům.
Právě zjišťuji, že si nejsem moc jistá, jak ten pojem chápat. Funkci má podle mě výraznou pro organizované soužití velké skupiny lidí, kteří se snaží sdílet společné hodnoty.
Právo je systém pravidel s cílem chránit určité hodnoty, nastolovat pořádek a stabilní prostředí, umožňující bezpečný, spravedlivý a radostný život a také umožňující růst bohatství celé společnosti.

Právo by mělo poskytovat oporu ve věcech, které jsou společensky považované za správné, rozlišovat, které jsou a které ne, a určit postih za ty, které nejsou.
Prostřednictvím práva je možné udržet pořádek. Lidé vědí, co můžou a nemůžou dělat i v situacích, kdy jim nestačí jen zdravý rozum.
Právo je formální stránkou života člověka.
Rozcestník, který nám ukazuje „správný“ směr cesty i směr k cíli; dovést nás k danému cíli po dané cestě.
Spravedlnost. Je to jakýsi kodex o tom, jak by to mělo ve společnosti fungovat. Ovšem realita je jiná!
Nejvyšší statut, záruka (vytvořením, uváděním do praxe a kontrolováním, případně sankcionováním při nedodržování právních ustanovení) prožití života na co nejvyšším možném stupni lidské důstojnosti. Měl by to být „genetický kód“ pro způsob života zástupců rodu homo sapiens.
Nastoluje pořádek a správné řešení (návod) – v případě překročení zákona, řeší přestupky a udává se dle něj určitý řád společnosti – správné fungování (bezrestné), aby naše „inteligentní“ společnost totálně nezdivočela.
Právo je podle mne pokus o konsenzuální definici vnější morálky dané společnosti. V podstatě jde o snahu kodifikovat, co je a co není společensky přijatelné, a umožnit tak vymáhání společensky přijatelného chování všech členů této společnosti.
Právo je něco, co má k dispozici každý člověk a měl by ho mít k dispozici ve stejné míře jak v pozitivním, tak v negativním smyslu. Tím pádem by právo mělo sjednocovat a zrovnoprávňovat všechny lidi ve společnosti.

Z funkce práva zmiňovali respondenti zejména ochranu jedinců ve společnosti, zajišťování rovnosti a základních práv. V některých odpovědích se objevovaly pesimistické názory pochybující o efektivním fungování práva, respektive bylo poukazováno na jeho časté zneužívání. Hojně byl dáván akcent na rozdíl mezi tím, jak by právo fungovat mělo a jak funguje. Odpovědi byly různorodé a v mnoha aspektech zajímavé. Ukazují, že respondenti mají představu o tom, jaké funkce by právo mělo plnit, a o významu práva obecně.

Další otázka mířila na **obecné postoje k právu ze strany respondenta a na to, jaké má o právu informace**. Jednalo se o otázku, kde bylo možné označit více odpovědí. Výsledek shrnuje Tabulka 4.

Tabulka 4. Která z následujících charakteristik pro Vás platí?

Četl/a jsem Ústavu České republiky	55,1 %
Zajímám se o právní dění v ČR.	29,9 %
Rád/a bych se o právu naučil/a víc.	45,6 %
Sleduji pořady s právní tematikou (reportáže, seriály, filmy).	38,8 %
Čtu právní texty (zákony, vyhlášky, rozsudky atd.).	26,1 %
Umím vyjmenovat některé změny, které přinesl nový občanský zákoník (zákon č. 89/2012 Sb., který dopadá na právní vztahy od 1. ledna 2014).	44,7 %

Poměrně překvapivá odpověď byla, že přibližně 45 % respondentů by se rádo o právu dozvědělo více; tato hodnota mi připadá celkem vysoká. To, že se o právní dění v České republice zajímá necelých 30 % respondentů, je relativně neuspokojivé zjištění. Přiznání se k nezájmu o to, jaká pravidla se na jedince vztahují a čím se musí řídit, je patrně dán obecným nezájmem o veřejné záležitosti. Fakt, že Ústavu ČR četlo jen něco přes 55 % respondentů, považuji za předpokládaný, ovšem poměrně negativní výsledek (Ústava a její znalost je opět dána Rámcovými vzdělávacími programy pro střední školy). Možnost ohledně toho, zda respondent četl Ústavu, pak byla poměřována v souvislosti s dalšími výsledky ve znalostní části dotazníku.

Lze samozřejmě namítnout, že samotná Ústava jedinci příliš nepomůže v jeho každodenním či pracovním životě. Vzhledem k tomu, že je to ale společně s Listinou základních práv a svobod nejdůležitější zákon státu, měla by být její znalost a četba rozšířenější, jelikož právě tyto základy a vědomosti o nich mají potenciál jedince kultivovat a dát mu podklad pro další znalosti o právu. Stejně tak lze hodnotit přiznaný velký nezájem respondentů o právní dění v České republice, který lze spojovat i s nízkou úrovní občanské společnosti u nás.¹³

ZNALOSTI O PRÁVU

Poslední část dotazníku byly vědomostní otázky o právu. Na otázky odpovídali všichni respondenti bez rozdílu jejich nejvyššího dosaženého vzdělání i bez ohledu na to, zda absolvovali výuku práva, či nikoliv. Otázky byly koncipovány napříč právními odvětvími s výjimkou přímé otázky na správní právo a právo mezinárodní/právo Evropské Unie. Některé z otázek měly pouze jednu správnou odpověď, některé naopak umožňovaly správných odpovědí více a jedna otázka byla otevřená. Otázky byly tvořeny tak, aby neobsahovaly nic nad rámec Rámcového vzdělávacího programu pro předmět základy společenských věd pro gymnázia (střední odborné školy se liší podle zaměření, právo jako samostatný předmět na středních školách mají například obchodní akademie či hotelové školy, tam je důraz na právo výrazně vyšší než na gymnáziích a jiných středních školách, u technických oborů je obecně potlačováno humanitní vzdělávání a proto i právo, stejně jako například dějepis, nebývá zařazeno buď vůbec, či jen velmi okrajově). Jinak řečeno **otázky byly tvořeny na úrovni průměrných středoškolských požadavků.**

Níže jsou představeny jednotlivé otázky vždy s popisem důvodů jejich zařazení do dotazníku, očekávaného poměru správných a špatných odpovědí a reálných výsledků testu. Otázky mířily především na znalosti, snahou bylo testovat je na reálných životních situacích. Schopnosti a dovednosti tak příliš testovány nebyly (je to dáno nutným omezením kvantitativního dotazníkového šetření, kde cílem bylo získat co nejvíce odpovědí). Vzhledem k tomu, že byly kladeny všem respondentům, nemohly být zaměřeny na určitou oblast (například na studovaný obor). To je nutné brát při interpretaci

¹³ Více např. RAKUŠANOVÁ, P.: *Civil Society and Civic Participation in the Czech Republic*. Marie Čermáková. Praha: [s.n.], 2005. Sociologické studie/Sociological Studies; sv. 0505, dostupný na: http://studie.soc.cas.cz/upl/texty/files/229_05-5%20zformatovany%20text%204%20pro%20tisk.pdf.

výsledků v potaz, protože je jistě možné, že pokud by otázky byly vždy pro studenty z určitého oboru spjaté s právem tohoto odvětví, byl by poměr správných odpovědí výrazně vyšší. Jde proto o základní otázky, které by, podle mého názoru, měl znát každý vysokoškolák.

Společným zadáním pro všechny otázky bylo: *V této sekci Vám budou představeny některé případy a na Vás bude rozhodnout, jaké je správné řešení podle právního řádu České republiky.* Následovalo celkem 10 otázek, z nichž pro účely tohoto článku vyberám sedm.

OTÁZKA Č. 1

Kamarádovi jste před 5 lety půjčili peníze s tím, že je měl vrátit do týdne, před měsícem jste ho požádali o jejich vrácení. Kamarád Vám je skutečně vrátil.

Vyberte správné tvrzení:

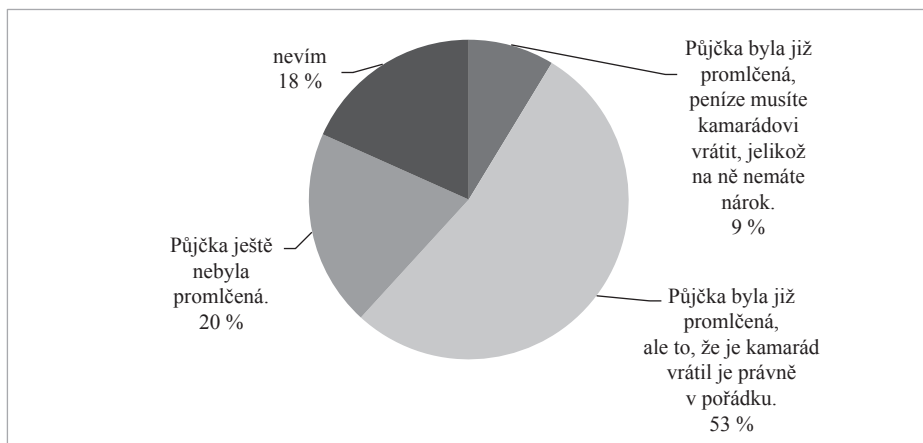
- a) *Půjčka byla již promlčená, peníze musíte kamarádovi vrátit, jelikož na ně nemáte nárok.*
- b) *Půjčka byla již promlčená, ale to, že je kamarád vrátil, je právně v pořádku.*
- c) *Půjčka ještě nebyla promlčená.*
- d) *Nevím.*

Jedinou **správnou odpovědí byla možnost b**, tedy to, že se sice jednalo o promlčený závazek, nicméně stále platný, proto dobrovolnému vrácení peněz nic nebrání. Cílem bylo zjistit, zda respondenti rozumí podstatě promlčení a umějí ji využít v praxi. Institut promlčení byl zvolen z důvodu toho, že se s ním hojně setkáme v podnikatelské praxi, ale i v běžném životě (problematika půjček a úvěrů). Z vlastní zkušenosti při výuce práva neprávnicků vím, že se v případech promlčení většina poměrně diví tomu, že promlčení neznamená zánik pohledávky, tato neznalost ale může mít v praxi poměrně závažné následky (například co do odpovědnosti účetního či daňového poradce, který má pohledávku za zaniklou). Lehce nad polovinu respondentů odpovědělo správně, což ukazuje, že promlčení a jeho fungování nepatří do běžného vědomí mnou dotázaných osob. Výsledky jsou uvedeny v následujícím grafu (Graf 7).

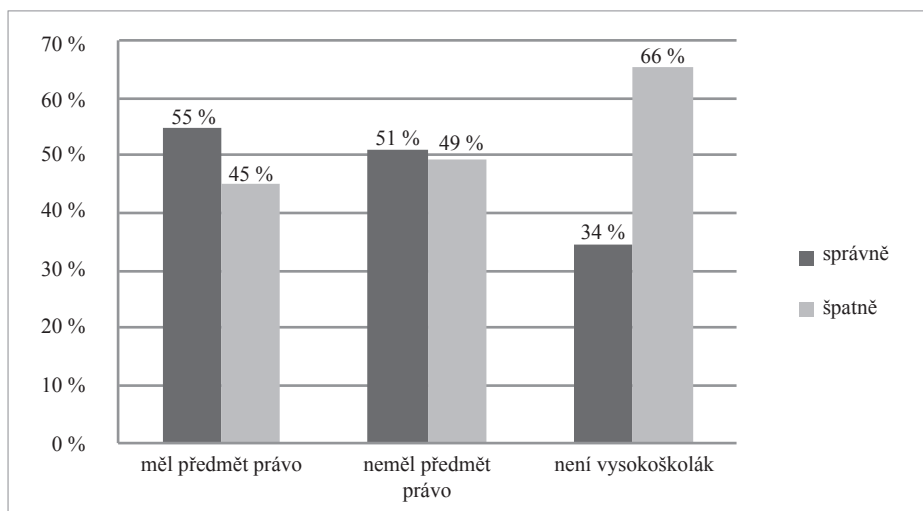
Zkoumejme závislost správných odpovědí na tom, zda respondent absolvoval výuku práva, či nikoliv (odpověď na jednu z prvních otázek dotazníku – „*Setkali jste se při vysokoškolské výuce s výukou práva?*“ Na otázku bylo možno odpovědět „*ano*“, „*ne*“ a „*zatím ne, teprve mne ve studiu čeká*“). „Neměl předmět právo“ v legendě označuje jak situaci, kdy byla odpověď „*ne*“, tak možnost „*zatím ne...*“. Výsledky grafu ukazují, že četnost správných odpovědí, je téměř shodná, tudíž z výsledku vyplývá, že **nezávisí bezprostředně na tom, zda respondent vysokoškolák absolvoval výuku práva na vysoké škole** (v této i ostatních legendách použitá zkratka „VŠ“), **nebo nikoliv**. Odlišné výsledky ukazuje třetí skupina – tedy ti, jejichž nejvyšší dosažené vzdělání je střední škola s maturitou a nepokračují ve studiu na vysoké škole (v grafu označení jako „není vysokoškolák“), tam je poměr špatných odpovědí nejvyšší (Graf 8).

Graf 7. Otázka č. 1 – promlčení

Graf 8. Otázka promlčení – četnost správných odpovědí v závislosti na absolvování výuky práva na VŠ

OTÁZKA Č. 2

Ve kterém právním předpise byste hledali informaci o tom, jak sepsat závět?

Vyberte správné tvrzení:

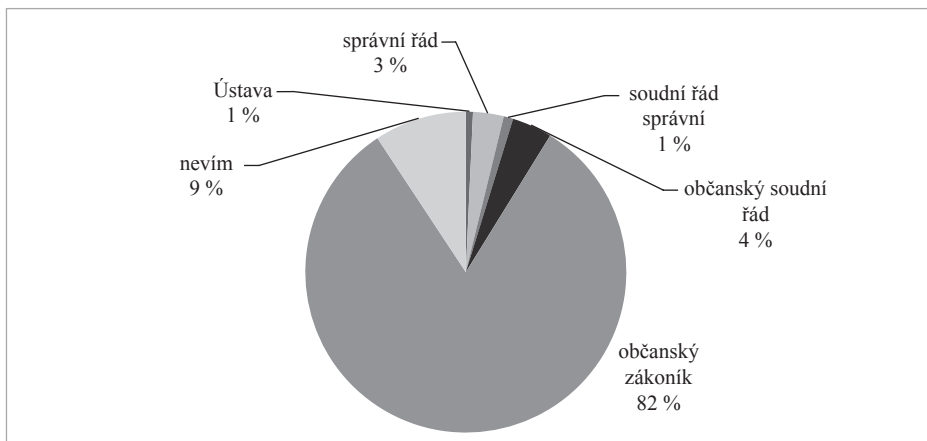
- a) Ústava
- b) správní řád
- c) soudní řád správní

- d) občanský soudní řád
- e) občanský zákoník
- f) nevím

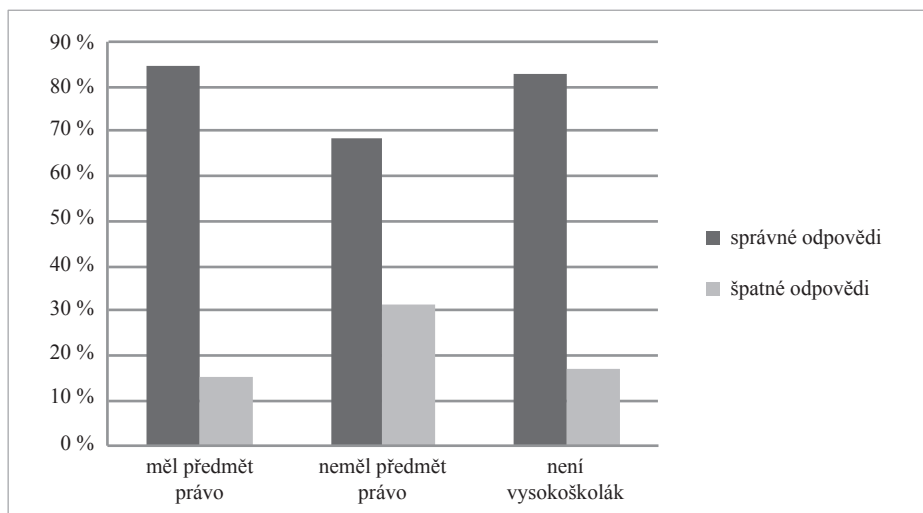
Jedinou **správnou odpovědí byla možnost e**, tedy občanský zákoník. Záměrně u jednotlivých předpisů nebyla uvedena čísla Sbirky zákonů, aby respondenty nemátla – například co se týče nového občanského zákoníku, ve kterém údaje potřebné pro sepsání závěti nalezneme a zároveň je nalezneme v občanském zákoníku „starém“, který sice již není účinný, přesto se podle něho spousta vztahů řídí (a v některých případech dokonce i zakládá). U této otázky byl předpoklad, že procento špatných odpovědí bude velmi nízké, jelikož navrhované možnosti nejsou nijak zavádějící, naopak, je možné je lehce vyloučit (zejména ty, které v sobě obsahují slovo „řád“ a měly proto nabádat, že se jedná o předpis práva procesního). Otázka směřovala na schopnost spojení právního institutu a jeho zákonného ukotvení. Znalost odpovědi na otázku je poměrně vysoká. Nicméně téměř desetina respondentů odpověděla, že neví, což je v případě patrně nejznámějšího institutu dědického práva, celkem vysoké číslo. Výsledky shrnuje Graf 9.

Graf 10 ukazuje poměr správných odpovědí v závislosti na tom, zda respondent absolvoval výuku práva, nebo ne (postup tvorby grafu je shodný jako v případě předcházející otázky – Graf 8), pro srovnání je opět uveden i poměr odpovědí těch respondentů, kteří vysokou školu nestudovali. Ti vysokoškoláci, kteří výuku práva neabsolvovali, mají větší chybovost v odpovědích než jejich kolegové, kteří ji mají za sebou. Překvapující výsledek ukazuje třetí skupina, tedy odpovědi těch, kteří nestudovali vysokou školu, jelikož u nich je téměř shodně správných odpovědí jako u respondentů, kteří absolvovali výuku práva na vysoké škole. Výsledek tedy ukazuje (samozřejmě s nutnou omezeností co se počtu respondentů týče), že **zde nelze vypozařovat jednoznačnou závislost správných odpovědí na tom, zda dotýčný absolvoval výuku práva na vysoké škole, či nikoliv**.

Graf 9. Otázka č. 2 – právní předpis obsahující pravidla pro závěť, relativní četnost

Graf 10. Otázka závěť – relativní četnost správných odpovědí v závislosti na absolvování výuky práva na vysoké škole

OTÁZKA Č. 3

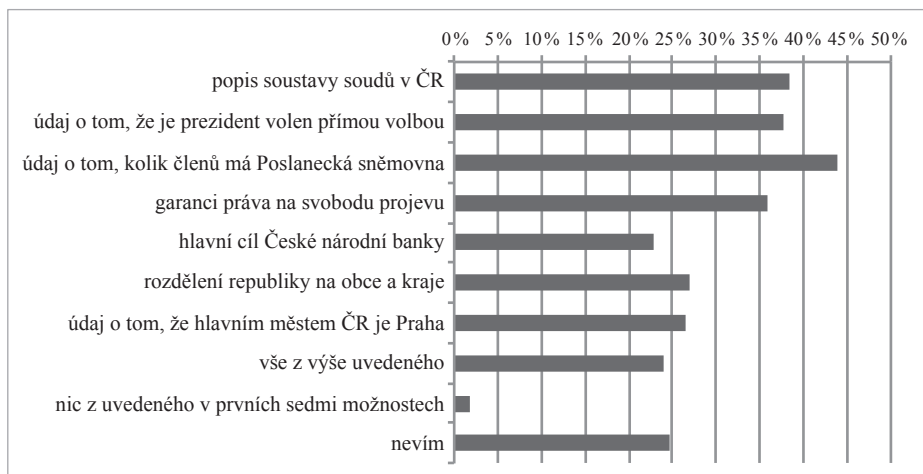
Co z nabízených možností nalezneme v zákoně č. 1/1993 Sb., Ústava ČR?

Je možné zaškrtnout více odpovědí (možnost „nevím“ zaškrtněte jen tehdy, nemáte-li zaškrtnutu jinou odpověď).

- a) popis soustavy soudů v ČR
- b) údaj o tom, že je prezident volen přímou volbou
- c) údaj o tom, kolik členů má Poslanecká sněmovna a Senát
- d) garanci práva na svobodu projevu
- e) hlavní cíl České národní banky
- f) rozdělení republiky na obce a kraje
- g) údaj o tom, že hlavním městem ČR je Praha
- h) vše z výše uvedeného
- i) nic z uvedeného v prvních sedmi možnostech
- j) nevím

Správnými odpověďmi jsou možnosti a, b, c, e, f, g, tedy všechny uvedené možnosti (s výjimkou posledních dvou doplňkových a odpovědi j), kromě garance práva na svobodu projevu, kterou nalezneme v Listině základních práv a svobod. Otázka navazovala na předcházející spíše technickou otázku o délce Ústavy. Cílem bylo odhalit, zda respondenti znají základní okruhy, které jsou v Ústavě upraveny. Předpokladem bylo, že respondenti budou zaškrtnávat téměř všechny obsahové možnosti. Garance práva na svobodu projevu je také součástí výuky ústavního práva, proto studenti často nerozlišují, ve kterém předpise co naleznou. Výsledky ukazuje Graf 11.

Graf 11. Otázka č. 3 – obsah Ústavy ČR

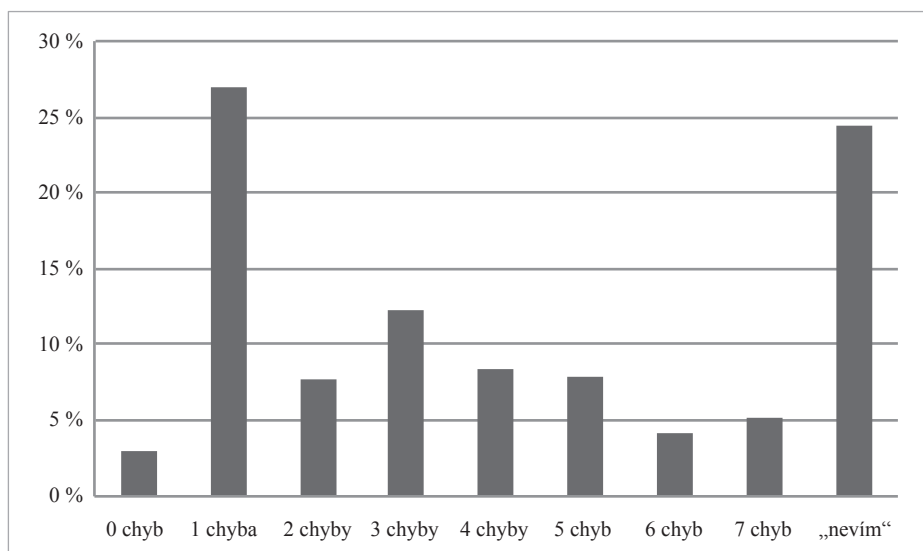

U žádné ze správných možností není četnost odpovědí vyšší než 50 %, což ukazuje, že znalost obsahu Ústavy není příliš rozšířená. Poměrně neuspokojivým výsledkem je fakt, že čtvrtina respondentů odpověděla „nevím“. V ostatním se předpoklad potvrdil.

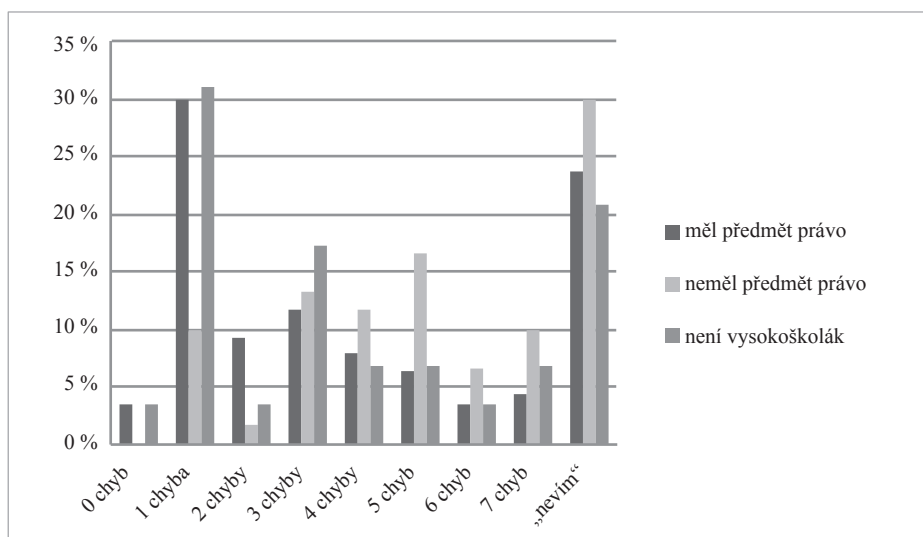
Níže je uvedena chybovost, včetně odpovědí „nevím“. Za chybu bylo považováno jak nezaškrtnutí toho, co je správná odpověď, tak zaškrtnutí varianty, která v Ústavě není (pokud například někdo zaškrtnl možnost „hlavní cíl České národní banky“ a již nic více, bylo toto hodnoceno jako pět chyb – zapomněl na pět správných možností, pokud někdo zaškrtnl tuto odpověď a navíc ještě „garanci na svobodu projevu“, znamená to šest chyb – zapomněl na pět správných možností a jednu uvedl chybně). V případě, že bylo zaškrtnuto „vše z výše uvedeného“, byla taková odpověď hodnocena stejně, jako kdyby bylo zaškrtnuto všech šest správných odpovědí a jedna špatná, tedy celkem jedna chyba. Opačný případ („nic z uvedeného v prvních sedmi možnostech“) byl hodnocen, jako kdyby respondent označil pouze možnost d, tedy garanci na právo na svobodu projevu, a tudíž se tato varianta odpovědi rovnala šesti chybám. Varianta „nevím“ nebyla hodnocena jako chybná, ale byla evidována zvlášť. Bylo možno udělat 0 až 7 chyb, případně odpovědět „nevím“. Výsledky shrnuje Graf 12. Z výsledků je vidět výrazná četnost jedné chyby, což je poměrně pozitivní (častá odpověď „vše z výše uvedeného“, případně bylo zapomínáno na hlavní cíl České národní banky a na rozdělení České republiky na obce a kraje, dále opomenutí možnosti o Praze jako hlavním městě, což ovšem nepovažuji za nijak významnou chybu.). Ve zbytku (tedy bez výrazného vybočení v případě jedné chyby) se histogram podobá normálnímu rozdělení.

Při hledání závislosti počtu chyb na tom, zda respondent absolvoval výuku práva na vysoké škole, nebo nikoliv, vyšly poměrně zajímavé výsledky, které shrnuje Graf 13. Překvapivé je, že zhruba stejný poměr správných a špatných odpovědí mají studenti, kteří se na vysoké škole učili právo, a ti respondenti, kteří vysokou školu vůbec nestudovali. Výsledky proto ukazují, že **správné odpovědi (respektive méně chybných**

Graf 12. Procento chybovosti s odpovědí „nevím“ (obsah Ústavy)

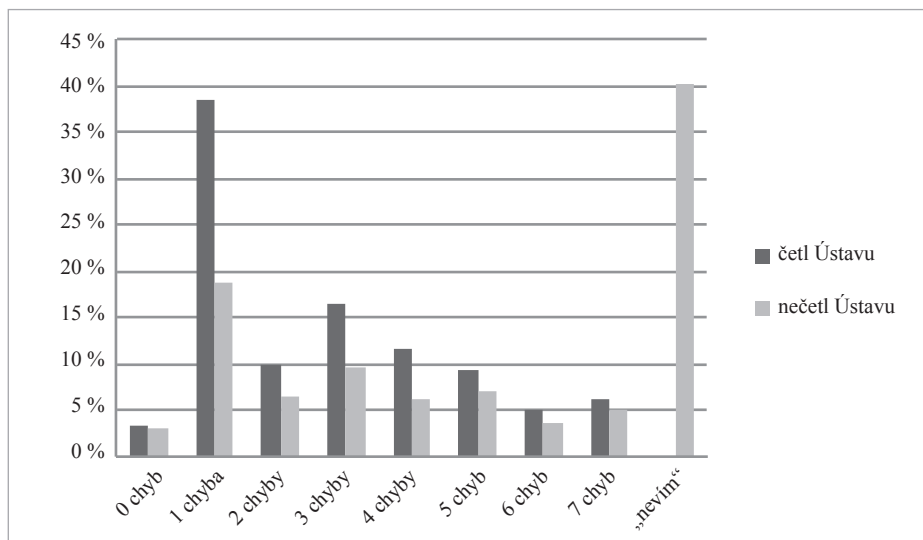
Graf 13. Počet chyb v závislosti na absolvování výuky práva na VŠ (obsah Ústavy)

odpovědí) na předloženou otázku nejsou četnější, pokud dotyční absolvovali výuku práva na vysoké škole, respektive že tato výuka nepřispívá k menší chybovosti.

Dále byla zkoumána korelace odpovědí na tuto otázku s tím, zda dotyčný v jedné z předchozích otázek odpověděl, že četl Ústavu (tuto možnost uvedlo přes 55 % respon-

Graf 14. Počet chyb v závislosti na tom, zda respondent četl Ústavu.

dentů – viz Tabulka 4). Graf 14 ukazuje, že v případě těch respondentů, kteří Ústavu nečetli, je výrazný podíl odpovědi „nevím“. Naopak z těch, co Ústavu četli, nebyl nikdo, kdo by volil možnost „nevím“ a chybovost je menší, opět s výraznou převahou pro jednu chybu.

OTÁZKA Č. 4

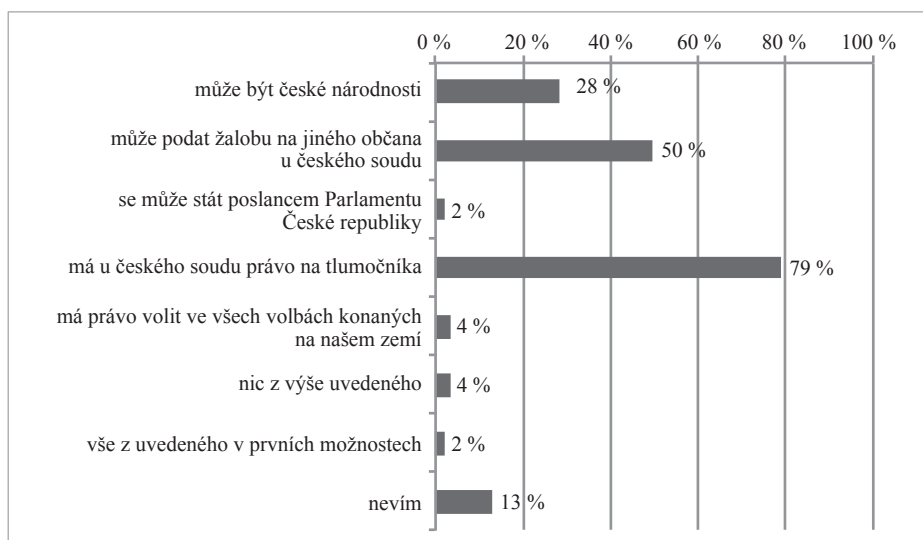
Občan jiného státu, který neovládá český jazyk:

Je možné zaškrtnout více odpovědí (možnost „nevím“ zaškrtněte jen tehdy, nemáte-li zaškrtnutu jinou odpověď).

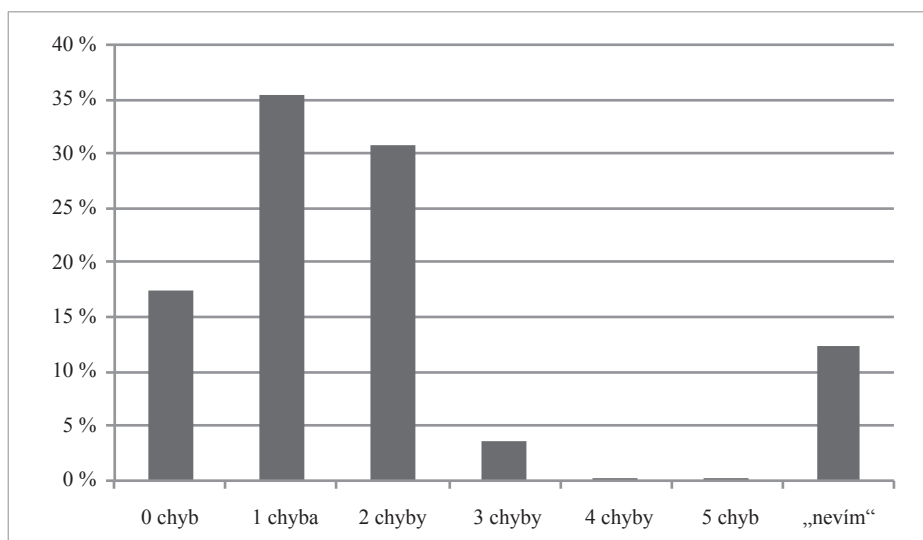
- a) může být české národnosti
- b) může podat žalobu na jiného občana u českého soudu
- c) se může stát poslancem Parlamentu České republiky
- d) má u českého soudu právo na tlumočnicka
- e) má právo volit ve všech volbách konaných na našem území
- f) nic z výše uvedeného
- g) vše z uvedeného v prvních pěti možnostech
- h) nevím

Správnými odpověďmi byly možnosti a, b, d. Zkoumáno bylo propojení znalostí o pojmu občan jiného státu a o jeho právech. Otázka míří do práva ústavního a byl u ní předpoklad alespoň částečné úspěšnosti, tedy toho, že nikdo neodpoví zcela špatně, případně že nezvolí možnost „nevím“. Některé možnosti se daly rozpoznat i bez přímé znalosti práva, stačila na ně racionální úvaha (právo na tlumočnicka, podání žaloby

Graf 15. Otázka č. 4 – práva občanů jiného státu

Graf 16. Práva občana jiného státu – procento chybovosti včetně odpovědi „nevím“

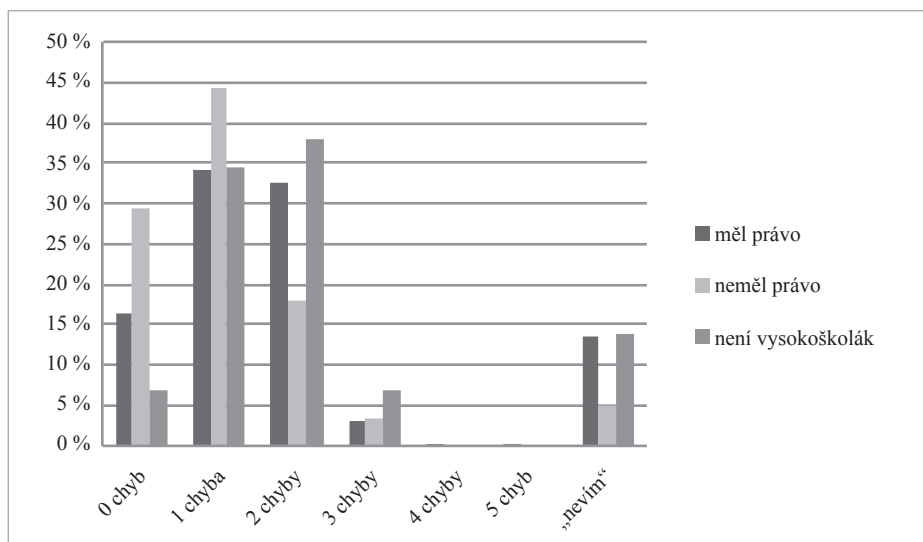

u soudu). Odpovědi shrnuje Graf 15. V odpovědích převažoval poměr správných možností, ovšem ve velmi různorodé četnosti.

Procházením jednotlivých odpovědí bylo počítáno, kolik respondentů v závislosti na stupni vzdělání a absolvování výuky práva udělalo jaký počet chyb. Za chybu bylo,

Graf 17. Práva občanů jiného státu – chybovost v závislosti na absolvování předmětu právo na VŠ

stejně jako u výše uvedených otázek, počítáno jednak označení špatné možnosti, jednak neoznačení možnosti správné. Bylo možno udělat 0 až 5 chyb, případně odpovědět „nevím“. Poměrně příjemné zjištění je celkem velký počet těch, kteří odpověděli zcela správně, případně udělali jen jednu chybu (nejčastější chybou bylo opomenutí možnosti, že občan cizího státu může být české národnosti). Výsledky shrnuje Graf 16.

Graf 17 ukazuje, že **lepších výsledků** (tedy menší chybovosti) dosahují ti respondenti, kteří **studují** nebo **studovali vysokou školu a výuku práva neabsolvovali**. Více studentů a absolventů, kteří výuku práva absolvovali, dokonce zaškrtno možnost „nevím“ (téměř třikrát větší procento než u těch vysokoškoláků, kteří výuku práva neabsolvovali).

Z výše uvedeného proto **nelze učinit závěr, že by absolvování výuky práva na vysoké škole pomohlo k nižší chybovosti v odpovědích**.

OTÁZKA Č. 5

Jaké znáte smlouvy, které musejí mít písemnou formu, jinak nebudou platné?

Tato otázka byla otevřená, studenti byli vybídnuti psát své odpovědi sami. Otázkou bylo ověřováno, zda respondenti umějí rozlišit požadavky na formu smlouvy a zda znají některé základní smluvní typy. Za správné odpovědi byly považovány například **pracovní smlouva, kupní smlouva na nemovitou věc, dědická smlouva, nájemní smlouva na byt či dům, společenská smlouva obchodní korporace**. Jako správné by mohly být považovány i odpovědi, kdy student napsal pouze „*nájemní smlouva*“, která obecně být písemná nemusí, bylo totiž předpokládáno, že většina neprávniků si pod pojmem

nájemní smlouva představí právě nájemní smlouvu na byt nebo dům. Předpokladem bylo, že studenti budou odpovídat spíše chybně, respektive že budou subjektivně postihovat neplatností více smluv uzavřených v jiné než písemné formě. Důvodem pro tuto hypotézu byl zejména fakt, že spousta neprávniků si neuvědomuje každodenní realitu uzavírání smluv (nákup, jízda prostředkem hromadné dopravy, půjčka a podobně), které rozhodně nejsou písemné, i přesto se jedná o smlouvy.

Z odpovědí lze poukázat na několik tvrzení, kdy respondenti uváděli, že *každá smlouva musí mít písemnou podobu*. Taková odpověď svědčí o tom, že dotyčný si neumí propojit běžné každodenní životní situace s právem. Některé odpovědi uváděly např. *závěť*. V tomto případě sice platí, že u závěti je povinná písemná forma, ovšem nejedná se o smlouvu. Objevil se i *sňatek* či *daňové přiznání*, což ukazuje, že respondenti nemají dobrou představu o tom, co se skrývá pod pojmem smlouva.

Častou odpovědí byly smlouvy z oblasti pracovního práva, což lze kvitovat, jelikož to jsou typy dohod, se kterými se každý za život setká. Dále bylo poměrně hojně uváděno, že písemnou podobu musejí mít smlouvy týkající se nemovitostí, jedná se pro běžný život i praxi užitečné znalosti. Převažovaly, jak bylo předpokládáno, spíše obecnější odpovědi typu „kupní smlouva“ nebo „nájemní smlouva“.

Lze shrnout, že určité povědomí o formě smluv respondenti mají. Na druhou stranu není potěšující častá chybovost právě ve smyslu požadavku písemnosti u všech smluvních typů.

OTÁZKA Č. 6

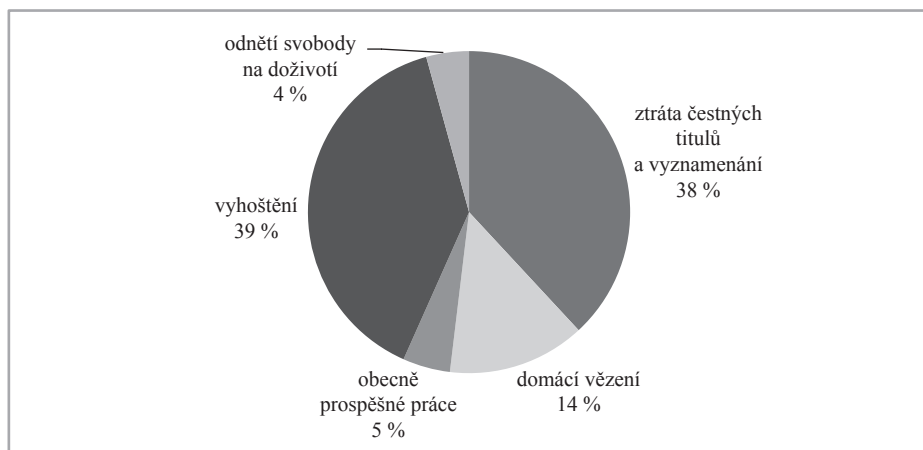
Trestem pro občana ČR podle našeho právního řádu není:

Vyberte jednu z odpovědí

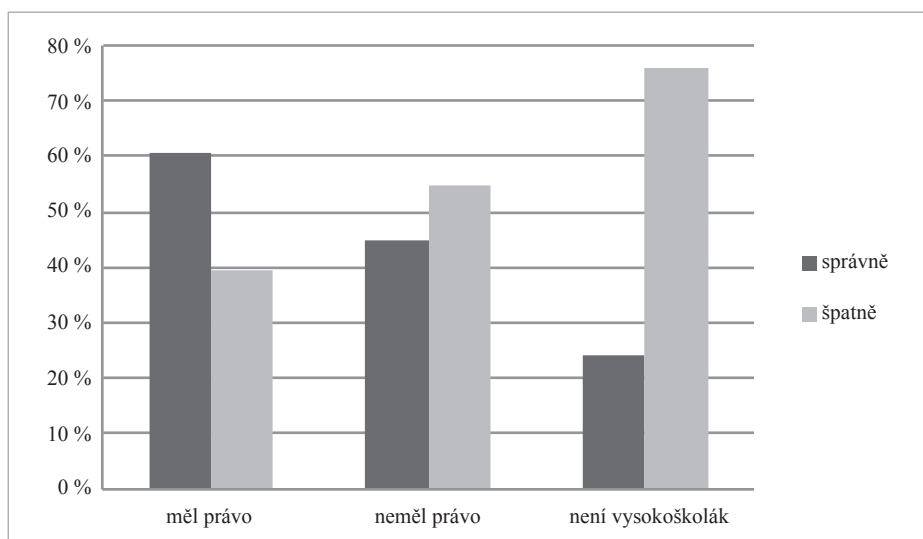
- a) *ztráta čestných titulů a vyznamenání*
- b) *domácí vězení*
- c) *obecně prospěšné práce*
- d) *vyhoštění*
- e) *odnětí svobody na doživotí*

Jedinou správnou odpovědí je možnost d, vyhoštění, tedy jediný z trestů, který nelze uložit našemu občanovi. Otázka zkoumala přehled respondentů o trestních sankcích. Bylo předpokládáno, že budou převažovat správné odpovědi, vzhledem k tomu, že o trestním právu a trestních sankcích je poměrně hojně pojednáváno v médiích. Studenti tak jistě znají trest odnětí svobody, domácí vězení, obecně prospěšné práce. Variantou, která respondenty dle výsledku zmátla, byl trest ztráty čestných titulů a vyznamenání, o kterém se v médiích často nehovoří a nebývá mu věnována pozornost ve výuce (i s ohledem na to, že tento trest se neukládá samostatně). Správně odpovědělo jen 39 % respondentů. Zarážející je poměrně vysoká četnost odpovědí u možnosti domácího vězení, zejména v době, kdy se diskutuje o nutnosti konečně dovést do konce elektronický monitorovací systém (tzv. elektronické náramky). Výsledky shrnuje Graf 18.

Graf 18. Otázka č. 6 – druhy trestů

Graf 19. Poměr správných a špatných odpovědí v závislosti na absolvování výuky práva na vysoké škole (druhy trestů)

Graf 19 ukazuje poměr správných odpovědí v závislosti na tom, zda respondent absolvoval výuku práva, nebo ne.

Ukazuje se, že **studium vysoké školy i bez toho, aby zde byla absolvována výuka práva, přispívá ke správným odpovědím na tuto otázku. Absolvování výuky práva znamenalo vyšší procento správných odpovědí.**

OTÁZKA Č. 7

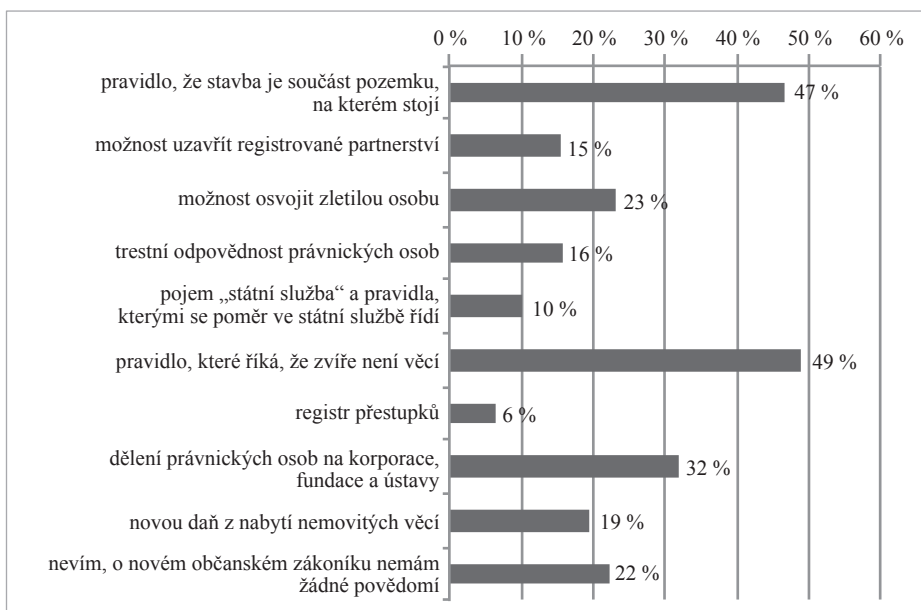
Tzv. nový občanský zákoník (zákon č 89/2012 Sb.), který dopadá na právní vztahy od 1. ledna 2014, zavedl mimo jiné

Je možné zaškrtnout více odpovědí (možnost „nevím“ zaškrtněte jen tehdy, nemáte-li zaškrtnutu jinou odpověď).

- a) pravidlo, že stavba je součástí pozemku, na kterém stojí
- b) možnost uzavřít registrované partnerství
- c) možnost osvojit zletilou osobu
- d) trestní odpovědnost právnických osob
- e) pojem „státní služba“ a pravidla, kterými se poměr ve státní službě řídí
- f) pravidlo, které říká, že zvíře není věcí
- g) registr přestupků
- h) dělení právnických osob na korporace, fundace a ústavy
- i) novou daň z nabytí nemovitých věcí
- j) nevím, o novém občanském zákoníku nemám žádné povědomí

Správnými odpověďmi byly možnosti a, c, f, h. Otázka mířila na zjištění, jaké povědomí mají studenti o novém občanském zákoníku, který byl v době konání dotazníku účinný po dobu jednoho roku. Vzhledem k tomu, že zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, je platný již od března roku 2012, bylo předpokládáno, že na něj studenti byli při výuce upozorňováni a všichni respondenti o něm mají nějaké povědomí. Navíc

Graf 20. Otázka č. 7 – nový občanský zákoník

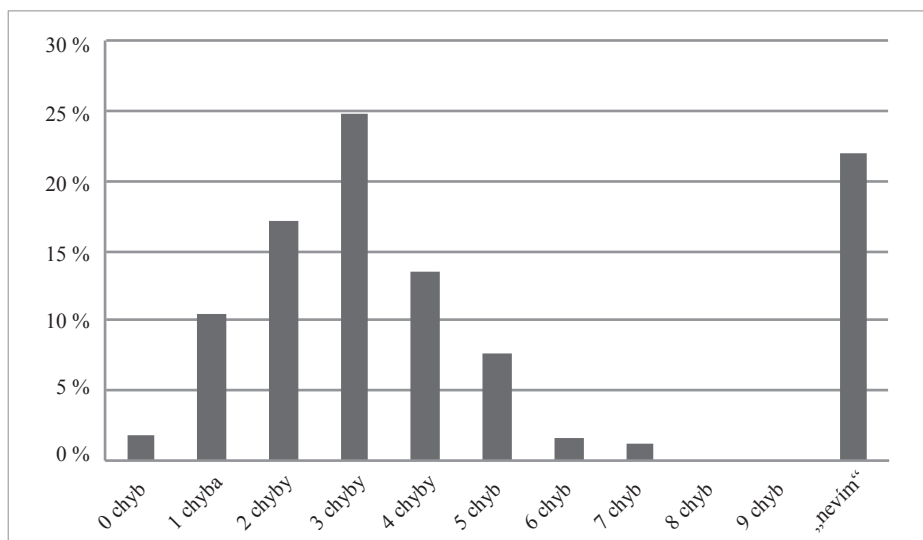

v době legisvakance zákoníku probíhala vcelku rozsáhlá mediální kampaň, která měla občany informovat (reportáže v České televizi, novinové články např. v MF Dnes, internetové stránky Ministerstva spravedlnosti věnující stručnému popisu hlavních změn, distribuce brožur k novému zákoníku na městské úřady apod.). Poměr odpovědí ale není úplně přesvědčivý, co se týče všeobecné znalosti změn, což by mohlo být i informací pro přípravu novel zákona (ve smyslu – nač rychlé novelizace, když je evidentní, že do praxe a právního vědomí jednotlivé instituty ještě zcela nezasáhly).

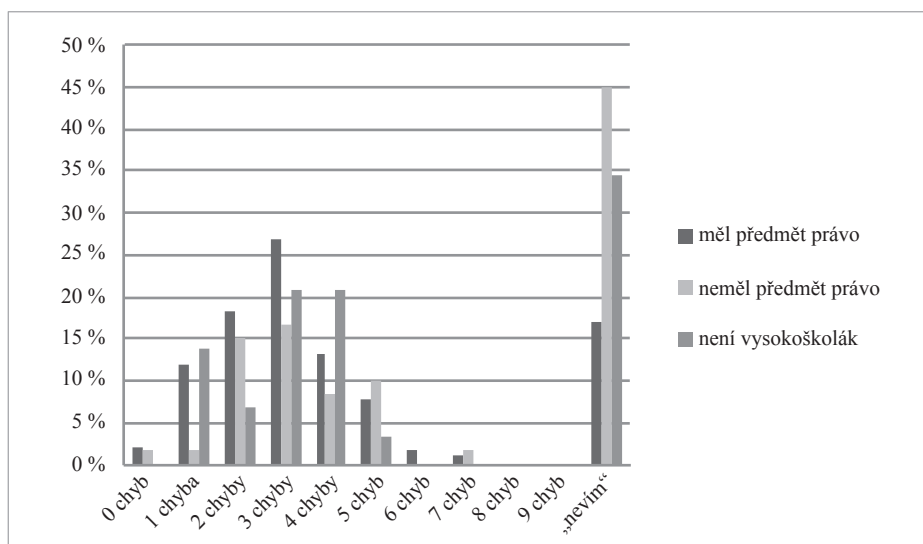
Žádná z odpovědí nepřesáhla relativní četnost 50 %, lze tedy usoudit, že znalost institutů nového občanského práva není univerzální. Z uvedených výsledků považuji za paradoxní, že největší zastoupení měla odpověď, že zvíře není věcí, což je z hlediska praktického poměrně málo relevantní. Na druhou stranu z mé praxe bývá otázka na statut zvířete jednou z nejčastějších i při školeních k novému právu a právu vůbec.

Při bližším zkoumání jednotlivých odpovědí vycházejí zajímavé závěry. Odpovědi byly podrobeny zkoumání tak, že bylo u každé z nich počítáno, kolik dotýčný udělal chyb. Za chybu bylo považováno jak nezaškrtnutí toho, co je správná odpověď, tak zaškrtnutí varianty, která v občanském zákoníku není (tedy pokud někdo uvedl, že občanský zákoník zavedl pravidlo o tom, že zvíře není věcí a dále registr přestupků spolu s novou daní z nabytí nemovitých věcí, byla taková odpověď hodnocena jako pět chyb – „zapomněl“ na tři další správné odpovědi a dvě uvedl nesprávně). Na otázku proto bylo možno odpovědět s žádnou (respondent zaškrtl čtyři správné možnosti a nenechal se „zmást“ žádnou chybnou variantou) až devíti chybami (respondent nezaškrtl ani jednu ze čtyř správných možností a zvolil jen pět chybných variant), dále bylo možné odpovědět „nevím, o novém občanském zákoníku nemám žádné povědomí“. Tato poslední možnost byla volena jen tehdy, když respondenti nezaškrtnli jinou z možností. Výsledky,

Graf 21. Procento chybovosti s odpovědí „nevím“

Graf 22. Chybovost v závislosti na absolvování předmětu a stupni vzdělání

kteří měří počet chyb, ukazují průběh podobný Gaussovu normálnímu rozdělení ovšem vychýleného ve prospěch menší chybovosti (střední hodnota počtu chyb, tedy bez možnosti „nevím“, počítaná váženým průměrem odpovídá hodnotě 2,9, což je méně než pět, tedy průměr z celkového počtu chyb včetně 0 chyb). Výsledky shrnuje Graf 21. Do grafu je pro názornost zahrnut i počet odpovědí „nevím“.

Dále bylo zkoumáno, zda počet chyb koreluje s tím, zda respondent vysokoškolák absolvoval výuku práva, či nikoliv. Výsledky shrnuje Graf 22, vyplývá z nich závěr o tom, že **v chybovosti není pozitivní korelace s vyšší vzdělání**. Více studentů, kteří předmět právo při studiích neměli, volilo variantu „nevím“, z jiných odpovědí ovšem vyplývá **téměř shodná chybovost obou skupin** (těch, co právo absolvovali i těch, co jej neměli). Pro úplnost byly výsledky doplněny o procento chybovosti respondentů, kteří mají dosažené vzdělání nižší než vysokoškolské a zároveň nejsou studenty (tedy výsledky doplněné o odpovědi těch, kteří zaškrtnli, že jejich dosažené vzdělání je základní či střední škola s maturitou a nepokračují ve studiu na vysoké škole – v grafu označen legendou „není vysokoškolák“).

Z výsledku nelze dovodit, že by absolvování výuky práva mělo výrazně pozitivní vliv na počet správných odpovědí na danou otázku.

ZÁVĚRY DOTAZNÍKOVÉHO ŠETŘENÍ

Dotazníkový výzkum ukazuje, že přístup k právu a úroveň právního vědomí respondentů se příliš neliší v závislosti na tom, zda jsou vysokoškoláci a absolvovali výuku práva, nebo nikoliv. Je samozřejmě nutné brát v potaz nutná omezení tohoto

výzkumu, zejména co do množství respondentů a výseče otázek, které zdaleka nepokrývaly celou škálu práva. I tak mám za to, že jisté trendy lze popsat, a tyto do určité míry podporují můj závěr o nízké efektivitě výuky práva na vysokých školách neprávníckého zaměření. Ve výzkumu byl implicitní předpoklad, že je to právě vzdělání, které ovlivňuje (pozitivně) znalosti a vědomosti.

Považuji za vhodné zmínit některé limity výzkumu, na které je třeba brát při interpretaci výsledků zřetel. Prvním z nich je počet respondentů, který nepřevyšuje pět set. Z celkového počtu studentů vysokých škol v České republice je to velmi malé procento. Přesto jsem se snažila, aby zastoupení odpovědí bylo napříč vysokými školami i obory. To se vcelku podařilo, ačkoliv ve výsledných odpovědích převažuje počet respondentů, jejichž oborem je ekonomie/ekonomika. To ale odpovídá i realitě, jelikož se jedná o obor, který je možné studovat na většině vysokých škol a počet studentů je značný.

Otázky zkoumající mínění o právu, respektive prestiž práva, nepotvrdily odlišnost v odpovědích v závislosti na absolvování výuky práva na vysokých školách. Výsledky ovšem ukazují, že názory na právo jsou poměrně kladné, respektive otázka mířící na subjektivní názor o nutnosti dodržet špatné právní pravidlo sdílí téměř 60 % respondentů, což lze interpretovat jako pozitivní závěr pro prestiž práva. Obdobně názor, že právo v České republice je sice komplikované, ale i pro laika je možné jej obsáhnout, zastává většina respondentů bez vazby na stupeň svého vzdělání zkoumaný v tomto výzkumu a na to, zda absolvovali výuku práva, nebo nikoliv.

Odpovědi na vědomostní otázky se ukázaly být spíše chybné. Nelze vysledovat výrazný vliv absolvování výuky práva na správnost odpovědí. V některých případech odpovídali dokonce lépe ti, kteří vysokou školu nestudovali. Nelze proto učinit jednoznačný závěr o tom, že by absolvování výuky práva na vysoké škole výrazně přispívalo (s ohledem na konkrétní otázky) ke kultivaci právního vědomí více, než tomu u respondenta bylo v souvislosti s předchozím vzděláváním.

Na druhou stranu je nutné tyto závěry porovnat se subjektivním pohledem respondentů vysokoškoláků, kteří právo absolvovali a nahlízejí na výuku jako užitečnou pro svůj běžný život a povolání. Užitečnost se ukazovala vyšší tehdy, pokud bylo právo vyučováno formou kurzů zaměřených na obor studia. Lze proto shrnout, že pokud se má učit vysokoškoláky právo, je vhodné kombinovat, tedy na právní základ navázat zaměřenými kurzy.

Podle výsledků je možné shrnout to, že **výuka práva na vysokých školách neprávníckého zaměření nemá podstatný vliv na formování právního vědomí jedince**. Tento závěr platí pro všechny složky právního vědomí. Je třeba ovšem tento závěr brát s určitou rezervou, která je dána omezením výzkumu, zejména co do volených otázek a do počtu respondentů.

SHRNUTÍ

Cílem článku bylo shrnout poznatky z dotazníkového šetření mezi studenty a absolventy vysokých škol, ale i osob, které vysoké školy nestudovaly. Výzkum byl zaměřen na přístup k právu a na míru znalostí a vědomostí o právu.

S ohledem na výsledky mám za to, že lze tvrdit, že kultivace právního vědomí formou výuky na vysokých školách má stále své mezery. Pokud po vysokoškolských absolventech požadujeme, aby oplývali právními znalostmi, je třeba výuku vylepšit, zaměřit ji jednak na přemýšlení o právu a hodnotové soudy, jednak na učení se na praktických příkladech s použitím právních textů, nikoliv na zúžení učeného pomocí učebnicových definic a výtahů ze zákonů. Na druhou stranu se ukázalo, že i současný stav výuky stačí k tomu, aby nabyté znalosti absolventi používali pro běžný život nebo svoji praxi. Výuka formou zaměřených kurzů se ukazuje efektivnější než obecné úvody do práva.

Odpověď na úvodní otázku, tedy zda lze nalézt propojení mezi výukou práva na vysoké škole a výraznou kultivací právního vědomí těch, kteří ji absolvovali, je na základě výše popsaného záporná.

Mgr. Ing. Tereza Krupová, Ph.D.
Ministerstvo spravedlnosti ČR
tkrupova@gmail.com